

Üzümçülüğün elmi inkişafında Heydər Əliyev mərhələsi

Hələ eramızdan bir neçə yüz il qabaq deyilən “Yalnız keçmiş davam etdirməklə gələcəyə çatmaq olar” bir fikri bu gün nəzərdən keçirərkən bir anlığa ümummilli lider Heydər Əliyevin 1970-ci illərdə böyük üzümçülüğün təməlini qoyduğu dövr yada düşür. Məhz bu illərdə ulu öndər üzümçülüğün və bütünlükdə kənd təsərrüfatının ölkədə inkişaf zirvəsinə yüksəlməsinin elmi və praktiki əsasını qoymuş və kənd təsərrüfatının mərhələli inkişafına nail olmuşdur.

1970-1980-ci illərdə respublikada üzüm-şərab istehsalının statistikasına diqqət yetirərkən bu gün görürük ki, o vaxtlar, respublikada ümumi məhsulun illər üzrə artım sürətinin dinamikasında müqayisəedilməz yüksəlişin şahidi olurduq.

Sözün gerçək mənasında demək lazımdır ki, üzüm bitkisinin Azərbaycan da böyük ərazilərdə 100 min hektarla əkilib-becərilməsi bu gün bir çox adamlarda, bəlkə də təəccüb hissi doğura bilər. Yəni, fikirləşə bilərlər ki, necə ola bilər, 1970-ci ildə cəmi üzümlük sahəsi 122 min hektar təşkil etdiyi halda, 5 il sonra, yəni 1975-ci ildə bu rəqəm 178 min hektara, 1980-ci ildə isə cəmi üzüm bağı 267,8 min hektara çatdırılsın. Bu doğrudan da möcüzə idi. Bu, üzümçülükdə Heydər Əliyev mərhələsi idi.

İftixar hissi ilə deyə bilərik ki, bu inkişaf mərhələsinin həm iştirakçısı, həm də şahidi olmuşam. O illərdə, baxmayaraq ki, texniki təchizatın səviyyəsi indiki qədər bol deyildi, bununla belə, yüksək təşəbbüskarlıq, möhkəm iradə və operativ təşkilatçılıq nəticəsində hər il orta hesabla 8-10 min hektar yeni üzüm bağı salınır və bunun üçün 12-15 min hektarda 60-70 sm dərinliyində plantaj şumu qaldırılırdı.

O vaxtlar kənd təsərrüfatında çalışan adamlar yaxşı bilirlər ki, ulu öndər Azərbaycanın aqrar bölməsini mövcud təbii-iqlim şəraitindən, onun zəngin maddi varlığından ayrılıqda deyil, ölkənin iqtisadiyyatının ayrılmaz bir hissəsi kimi çox vacib olduğunu hərtərəfli təhlil edir, sahənin konkret inkişaf yollarını özü müəyyən edirdi.

O, yaxşı bilirdi ki, kənd təsərrüfatında səmərəli dönüş yaratmaq üçün üzümçülüğün əsaslı surətdə inkişafına güclü təkan vermək lazımdır. Çünki bir tərəfdən kənd təsərrüfatının ümumi yüksəlişinə nail olunması, o biri tərəfdən əhalinin təzə üzüm məhsuluna olan tələbatının ödənilməsi, sahənin inkişafında prioritet təşkil etməli idi. Ona görə də ulu öndər birinci olaraq

kənd təsərrüfatının intensivləşdirilməsini sürətləndirmək üçün SSRİ hökumətinin bir sıra qərarlarının, o cümlədən 1970-ci ildə “Azərbaycan SSR-in kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında”, 1975-ci ildə “Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatı istehsalını daha da intensivləşdirmək tədbirləri haqqında” və sonra isə 1979-cu ildə “Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatı istehsalını daha da ixtisaslaşdırmaq, üzümçülüğü və şərabçılığı inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında”kı ittifaq miqyaslı qərarların qəbul edilməsinə nail olmuşdur. Bütün bu görülmə ardıcıl və məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində ümumilikdə götürsək 1970-1975-ci illərin yekunu olaraq kənd təsərrüfatının artım sürəti orta hesabla 34 faiz təşkil etmişdir. Üzüm istehsalı 7,9 dəfə artırılmış, 1984-cü ildə 110 milyon d/l şərab istehsal edilmiş, dövlətə 1,7 milyon ton üzüm verilmişdir.

İndi isə ümumi üzümlük sahəsi 16 min hektar, ümumi istehsal isə cəmi 150-160 min ton təşkil edir.

Üzümçülükdə əlamətdar hadisələrdən biri məhz Heydər Əliyevin tələbi və təklifi ilə yaradılan Azərbaycan ÜŞETİ-nin (Üzümçülük və Şərabçılıq Elmi-Tədqiqat İnstitutu) təşəkkül tapması idi. Qeyd etmək lazımdır ki, adıgedən institutun yaradılması zamanı üzümçülük və şərabçılığın elmi əsasları yox idi. Üzüm bitkisinin becərilməsində hüquqi sənədlər hazırlanmamış, kapital qoyuluşu ilə bağlı təlimat yerli şəraitə uyğun olaraq işlənmemişdir. Əmək təşkili və əməkhaqqının bölgələr üzrə hesablanmasında dəqiqlik yox idi, yerli şəraitə uyğun gəlmirdi və s. Bu məsələlər, əlbəttə institutun yaradılmasından sonra qısa bir müddətdə öz həllini tapdı.

Məlumdur ki, üzüm bitkisinin bioloji xüsusiyyətlərindən, yerli torpaq-iqlim şəraitindən, tətbiq edilən kompleks aqrarotexniki tədbirlərdən və digər becərmə sistemlərindən asılı olaraq bütün ilboyu görülmə işlərdə fəhlə və mütəxəssislərdən yüksək dərəcədə peşə

karlıq tələb olunur. Odur ki, burada aqrar sənaye xarakterli işlərin mürəkkəbliyi, o cümlədən əmək təşkili, texniki təchizat, bazar münasibətlərinin tənzimlənməsi, yeni innovativ texnologiyaların geniş və səmərəli istifadə edilməsi üçün idarəetmənin daha müasir, daha təkmil forması lazımdır. Ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin islahatlar haqqında irəli sürülən fikirləri dərin elmi əsaslarla təsdiqlənir və bu məsələnin elmi tədqiqatlarda da başlanması zərurəti yaranır.

Bəs onda institut üçün daha yaxşı nə ola bilərdi?

Ölkədə böyük islahatların həyata keçirilməsini görürüksə və biz alimlər də xalqımıza lazımlı bir vətəndaş fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyiriksə, öz yaradıcılığımızı, yeni qalaq-qalaq yığılan tədqiqatlarımızı öz məkanından çıxaraq konkret maddi həyatın reallıqları önündə göstərməliyik. Elmin qarşısında geniş və işıqlı bir meydan açılmalıdır ki, bu meydana alim öz görmək istədiyi nəticəni əldə edə bilsin.

Bizə belə gəlir ki, bu gün Üzümçülük və Şərabçılıq Elmi-Tədqiqat İnstitutu yeni üsulla, yeni istiqamətdə işləmək istəyirsə, yəqin ki, sovetlər dövründən qalan “bir addım irəli, iki addım geri” vəziyyətindən çıxmağa səy göstərməlidir. Başqa sözlə, institutun bazasında iqtisadi islahatlar aparılması, daha dürüstü elmi-tədqiqatların istehsalatla əlaqəsinin qurulması barədə konkret addımların atılması haqqında

düşünməyin lazım olduğuna qərar verilməlidir. Nəzərə almaq lazımdır ki, institutun yaranmasından 40 ildən çox bir vaxt keçib. Eyni istiqamətli digər elmi-tədqiqat institutları da hesaba alınarsa, yüzlərlə, minlərlə elmi əsərlər yazılır.

Sovetlər İttifaqı dövründə, yeni kolxoz və sovxozların istehsalatda xüsusi əhəmiyyətli kənd təsərrüfatı subyektləri olduğu vaxtlar elmi-tədqiqat institutlarının strukturu mövcud istehsal üsuluna uyğun idi. Lakin bu gün elmi-tədqiqatların istiqamətləri bir qədər fərqlidir.

Hazırkı dövrdə uzun illərin tədqiqatları özünü aşkarlamalıdır. Yoxsa ən qiymətli tədqiqat əsərləri, məqalələr, dərsliklər, monoqrafiyalar və s. ən yaxşı halda illik hesabatlar kimi kitabxanalarda, institutun arxivində yatıb qalacaq və heç olmasa, institutun maliyyə həyatı üçün konkret olaraq müəyyən bir iqtisadi əhəmiyyət kəsb etməyəcəkdir.

Elmi-tədqiqat institutunun və bəlkə də bütün institutların istiqamətləri nəhayət boyat sovet tədqiqat modelindən bir qədər uzaqlaşmış zamanın və Prezidentimizin həyata keçirdiyi islahatlar siyasəti baxımında təkmilləşməli və yeni tələblər səviyyəsinə qalxmalıdır. Prezidentin dərin elmi əsaslarla, çevik sosial-iqtisadi siyasətlə bağlı “islahatlara alternativ yoxdur” kəlamı, kənd təsərrüfatı istehsalının mühüm sahəsi kimi tanınan üzümçü-

lük elmi-tədqiqat institutunun qarşısında mühüm vəzifələr qoyur və elmi-tədqiqatların yenidən baxılıb işlənməsini şərtləndirən amil kimi elmi yaradıcılıq sahəsində daha kəskin və daha sərfəli islahatların həyata keçirilməsini tələb edir.

Biz ölkənin iqtisadi həyatında böyük layihələrin həyata keçirilməsinin, dövlət dəstəyi ilə irimiqyaslı aqrar istehsal parklarının və digər qurumların yaradılmasının şahidi olurduq, onlara kifayət qədər vəsait sərf edilir. Bu çox önəmli işdir, xüsusilə kənd təsərrüfatında. Bu, kontekstdə illərlə fəaliyyət göstərən və öz yaradıcılığını birbaşa kənd təsərrüfatı məhsulunun istehsalı ilə əlaqələndirə bilməyən və nəticə etibarilə dövlətdən tam asılı olan elmi-tədqiqatların yeni, islahatyönlü tədbirlərə ehtiyacı olduğu danılmazdır. Bu baxımdan, təəssüf doğuran keçmiş bir məsələni yada salmağın yeri var. Qeyd etmək istərdik ki, elmi-tədqiqatların inkişafında islahatların nə olduğunu biz hələ keçən əsrin 80-ci illərində az da olsa, gördük. Belə ki, 1987-ci ildə bir neçə ölkənin təcrübəsindən istifadə etmək məqsədilə Moskva, Kişinyov və Tbilisi şəhərlərində yerləşən aqrar Üzümçülük-Şərabçılıq Elmi-Tədqiqat institutlarına səfər etdim. Onların elmi yaradıcılıq işləri ilə yaxından tanış oldum və müvafiq məlumatlar əldə etdikdən sonra qərara aldım ki, bizim Respublikamızda da üzümçülük Şərabçılıq İnstitutunun bazasında belə bir analoji qurum, yeni elmi-istehsalat üzümçülük-şərabçılıq birliyi yaradılsın. Biz bu qurumu daha mükəmməl bir strukturda yarada bildik. Institut baş idarə olmaqla onun bazasında “Şəfa” adlanan elm istehsalat birliyi yaradıldı. Buraya daxil olan dörd sovxoz və bir zavodun təmsiləndə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 4 avqust 1987-ci il, 276 sayılı qərarı ilə “Şəfa” Elmi-İstehsalat Üzümçülük-Şərabçılıq Birliyinin ərşəyə gəlməsinə nail olduq. Çox keçmədən birlik fəaliyyətə başladı.

Birliyin təşkilinə Abşeronda ovaxtki “1 sayılı üzümçülük sovxozu”, Cəlilabadda “26 Bakı Komissarı” adına sovxoz, Qazaxda “Komsomol” sovxozu, Tovuzda “Sovxoz Pitomnik” və Gəncədə “1 Saylı şərab zavodunun təhvil-təslimi haqqında əmr verib, adıgedən müəssisələri instituta birləşdirdik. Demək olar ki, institutun bütün əməkdaşları bu təsərrüfatlarda işə başladılar və böyük

ruh yüksəkliyi ilə tədqiqat işlərinin mövzu aktuallığına yenidən baxaraq onu təkmilləşdirməyə səy göstərdilər.

Bu yeni qurum əslində alimlərin yaradıcılıq imkanlarına geniş meydan açan və elmi nəticələrin real bəhrə verəcəyinə təminat yaradan daha təkmil bir aqrar-elm təşkilat forması idi.

Təəssüf ki, çox keçmədən respublikada kənd təsərrüfatı ilə əlaqədar ləğv edildi. Nəticədə institutun bir çox alimləri institutu tərk edib uzaqlaşdılar.

Bu gün Prezidentin islahatlar strategiyasının geniş əhatə şəraitində müvəffəqiyyət qazandırdığı bir vaxtda adıgedən qurumun bərpası daha aktual görünür, yeni nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdətinə nail olmağın vaxtı çatmışdır. Yeni, Institutun yeni direktoru elmlər doktoru V.S.Səlimov, aqrar elmlər üzrə fəlsəfə doktorları A.Şükürov R.Əsədullayev, Ş.Tahirov, X.Məmmədova, T.Musayev, X.Abbasova, A.Nəcəfova, M.Hüseynov və başqaları kimi çoxlu istedadlı və səriştəli elmi kənd təsərrüfatı elmi-istehsalat fəaliyyətinə cəlb edilməsi (elm-istehsalat birliyi və ya aqrar üzümçülük parkı), ölkədə üzümçülüğün inkişafında elmin rolunun əsas göstəricisi ola bilər. Sahəyə yeni elmi və istehsalat nəfəsi gətirilməsi, ölkədə ümumən üzümçülüğün sürətli inkişafını təmin edə bilən ən qısa yoldur. Çünki, üzüm digər kənd təsərrüfatı məhsulları arasında hər 100 hektar torpaq sahəsindən yüksək gəlir verən yeganə texniki bitkidir.

Hörmətli Prezidentimizin islahatlar strategiyasının hərtərəfli inkişafı yuxarıda qeyd edilən məsələlərin yeni həlli üçün stimulaşdırıcı ümid bəsləyir.

Aqrar elm üzümçülük parkı və ya birliyi yaradıldığı təqdirdə düşünürük ki, bu quruma ilk dəfə 100 hektar, sonra ardıcıl olaraq hər il 100 və ya 200 hektar torpaq sahəsi verilsə, 5 ildən sonra hər il orta hesabla 1000 ton, sahənin tədricən 1000 hektara çatdırılması isə institut üçün sonrakı 5 illikdə hər il ən azı 10 min ton üzüm məhsulu əldə etmək imkanı verər ki, bu da institutun dövlətdən maliyyələşməsinin qarşısını tamamilə almış olar. Başqa bir tərəfdən isə elmin yolunda böyük tədqiqat imkanları və sözün əsl mənasında böyük üzümçülük elmi yaranardı.

Rəhman VERDİYEV,
ÜŞETİ-in şöbə müdiri,
iqtisad elmləri namizədi, dosent.